

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului **ASTRA Data Mining. Muzeul Digital al Romanului Românesc din Secolul al XIX-lea**, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național (AFCN).

Sugestie de citare a arhivei:
Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019.
http://revistatransilvania.ro/mdrr

This novel was digitized for the project **ASTRA Data Mining. Muzeul Digital al Romanului Românesc din Secolul al XIX-lea**, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration (AFCN).

Citation suggestion:
Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: The 19th Century*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019.
http://revistatransilvania.ro/mdrr

MUZEUL ASTRA
COMPLEXUL NAȚIONAL MUZEAL ASTRA

CONSILIUL JUDEȚEAN SIBIU

PROIECT CO-FINANȚAT DE:
Administrația Fondului Cultural Național

ULBS
Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

B. J. 2937/2
237221

BOLINTINEANU

OPERE ALESE

Studiu introductiv de
D. PĂCURARIU

Text stabilit de
RODICA OCHEŞEANU şi GH. POALELUNGI

II

PROZĂ

Facultatea de Filologie
CLUJ
BIBLIOTECA
BCU Cluj-Napoca
FILOL196101175

București
EDITURA PENTRU LITERATURĂ
1961

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

DORITORII NEBUNI

(fragmente)

Partea I

Cartea I

Pe lunca Dîmboviței, unde să odihnește o parte a capitalei Romîniei, se înalță ca o insulă singuratică un deal de pămînt. Pe acest deal bătrînii au înălțat o monăstire. La anul 1831, cînd toate lucrurile țărei căpătară o prefacere, acest deal avu și el partea lui de îmbunătățire; în gîtul dealului se săpă o cale ce duce la poarta bisericei pe o pentă lină, această cale se săpă la o adîncime de un stînjin și se pavă. Pe cele două părți înalte ale malurilor ei se creă două alee împrejurate cu arbori mici. Trebuia un loc unde locuitorii să vie a răsufla din timp în timp un aer curat. Aleea fuse dar destinată pentru aceasta, biserica rămase tot aceea, afară de cîteva mici reparațiuni, adică o biserică ce n-are nimic care să recheme o mitropolie.

Iată inscripțiunea după ușa bisericei Mitropoliei:

„Această sîntă și dumnezeească biserică s-a început din temelie în leatul 1656 de răposatul domn Constandin Șerban Basarab vv. și săvîrșind-o numai de roșu, s-a scos din domnie; apoi la leatul 1664, orînduindu-se domn Radu Leon vv., după ce au înfrumusețat-o cu toate cele trebuincioase, prin sfat obștesc, au așezat a fi scaun al Mitropoliei țărei, aflîndu-se atunci mitropolit Teodosiu, iar în 1834, răposatul mi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

trop. Grigoriu văzînd-o cu totul învechită, povățuit de rîvnă, a început toată preînnoirea ei etc."

Domni fondatori ai Mitropoliei

În dreapta sînt zugrăviți:

Radu Leon vv.
Lucia-doamna
Un copil, Șerban vv.
Const. Șerban
Basarab vv.
Balașa-doamna

În stînga:

Teodosiu, mitropolitul în mantie
Mitrofan, mitropol. în vest. de arhiereu
Radu Leon și Const. Șerban țin biserica în mîni, vest. lungi, coroană pe cap.

În curtea Mitropoliei este un paraclis vechi, ruinat; asupra ușei paraclisului este o piatră săpată cu marca Mitropoliei cei vechi; într-însa stă o pălărie de gerdane (panglice); aceasta era pălăria ce purtară mitropoliții pînă la venirea fanarioților (după preotul Grigoriu Musceleanu); haina preoților era atunci reverenta ce acum o port numai preoții transilvani. Potcapitul de astăzi este impus de d. Mavrogheni (vezi istoria bisericească, fața 392, tipăr. anul 1845).

Acest deal recheamă multe fapte din istoria romînilor în timpii de cădere. Crima și virtutea, mișelia și curagiul, durerea și bucuria, și speranța totduna înșelată sînt vărsate pe paginele istoriei secolilor din urmă ce acest loc ne rechem neîncetat.[...]

Abia să termină această alee, și societatea din București își făcu din acest loc un punt de reîntîlnire de toate serele, în timpul verei. Fondatorul ei, generalul Kisselef, inaugură aleea cu o serbare splendidă, ce a rămas ca un vis feeric în memoria poporului. Avem trebuință de această scurtă descripțiune ca să venim la istoria ce voim a începe.

Într-una din serele lunei lui iuniu a anului 1836, acest deal era iluminat cu mulțime de candele. Partea despre nord a aleei era destinată pentru clasa bogată, partea din stînga pentru popor, fără ca nici un regulament să fi impus această deosebire. Dar astfel

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

era atunci spiritul claselor ieşite de curînd dintr-un regim despotic, încît poporul roşea să spargă vălul de umilinţă sub care trăise, precum robii de multe ori roşesc să fie liberi.

Sub domnia celui întîi domn romîn ales de naţiune, Bibescu, acest spirit de umilinţă ce domnea în popor era împărtăşit însuşi de curte. La un mare bal dat de guvern, comisarii balului, din ordinul domnitorului, aşezară o linie de demarcaţiune în sala de bal între cele două clase, damele ce făceau parte din clasa I fură conduse la dreapta, cele de clasa a II-a, la stînga. Dar balul căută să se spargă înainte de timp. Toate familiile de clasa a II-a se retraseră. Această clasă înţelesese puterea sa. Spiritele de independinţă, de demnitate, sfărîmase vălul prejudeţelor.

Ce făcuse această schimbare? Iată negreşit ceea ce voim a trata în acest volum întîi.

Era în anul 1837, mai, 10 seara.

Pe partea despre nord a dealului circulau neîncetat grupe de bărbaţi şi dame elegante, mîndri sub costumul lor european adoptat de curînd, şi atît de mîndri de dînsul ca toţi recruţii ce îmbrac de curînd o uniformă. Nu era mult timp de cînd romînii lepădaseră costumul oriental, giubeaua, antereul, işlicul, meşii pentru costumul cerchez, dulama, fermene, cordonul, care astă dată dispăruse el însuşi. Către acestea să mai vedeau pe ici pe colo nişte boieri bătrîni ce păstrau costumul vechi numai pentru ca să poată păstra bărbile, acest semn de privilegiu al timpului fanarioţilor.

Mulţime de bănci de lemn aşezate pe de lăturele aleei erau prinse de dame, june, frumoase, elegante, lăsînd pe ici pe colo bărbaţilor favoarea de a ocupa aceste bănci. O muzică militară executa arii de opere, pe cînd eleganţii preumblători conversau între dînşii.

Pe o bancă lîngă peretele monăstirei, în capul pentei, se vedeau mai mulţi bărbaţi convorbind. Văzîndu-i cineva şi examinînd cu luare-aminte, ar fi înţeles îndată că conversarea lor era de natură serioasă. Un june cu veşminte simple, cu faţa palidă şi brună, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

ochi negri și vii urca panta cea lină a aleei și căutarea lui se lăsa cu vioiciune în toate părțile, ca cum ar fi căutat niște persoane pe care nu le aflase încă.

Acest june ajunse îndată aproape de banca de la păretele monăstirei, aici se opri și salută pe unele din persoanele ce ședeau pe bancă, strîngîndu-le mîna.

— Bună seara! zise el către unii, apoi, plecîndu-se la urechea altora, șopti: „Viitorul", și persoanele cărora el adresa această vorbă îi răspunseră încet: „Romînia".

— O să-ți prezint un june astă-seară! zise tînărul palid ce ajunse aici către unul din persoanele de pe bancă.

— La miezul nopței... acasă... răspunse aceasta dupe un minut de tăcere. Luați bine seama — adăogă el — la oamenii ce ne prezintați!... Ieri seară la curte domnitorul a lăsat să-i scape o aluziune... oameni indiscreți au putut să se introducă între noi... vom vedea cine sînt aceia...

— Cel ce voi prezinta eu — răspunse junele palid — are toate cualitățile a intra îndată inițiat în misterele superioare...

— Să nu ne grăbim, zise omul dupe bancă.

Acest om era ca de 35 de ani, o talie gigantică, o față mohorîtă cu trăsuri neregulate, o frunte lată, părul lung și revărsat pînă pe umeri. Dar această față, puțin favorată de grațiile frumuseței, avea ceva care fărmeca, era geniul. Privindu-l, ar fi crezut cineva că vede, printre un vis de amărăciune, o cugetare de fericire. Către acestea manierele sale, apoi plăcute, vorba sa, încîntătoare. Era unul din acele persoane ce cîștig îndată ce le cunoști, ce-ți vorbesc. Născut dintr-o familie veche romînă, care a avut ca o religiune mărirea națiunei romîne, el, ca și fratele său, ce muri martir al simțimîntelor sale patriotice, era decis să execute, cu sacrificiul averei și vieței sale, visul tradițional al familiei sale. Astfel era în puține cuvinte Cheren, asupra căruia ne vom reîntoarce în curînd spre a zice mai mult.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Alăturea cu dînsul ședea un om ca de 40 de ani, scurt de talie; negru la față, cu ochi negri, vii, inteligenți, cu o frunte mică, gura largă, buzele subțiri, mustățile rase; era poet, filolog, ziarist, profesor, om cu spirit, cu talent, discipol al lui Lazăr, el supsese de la acest mare profesor, cu învățămîntul școalei grece, simțimîntul de naționalitate.

Activ, întreprinzător, remișcător, devenise cel dintîi cap al mișcărei literare în amîndouă țările, și chiar în Ardeal. Numele său era în toate gurile, daca nu în toate inimile. Tot părea că se închină înaintea voinței sale pe tărîmul filologiei. Luase drept sarcină a reforma limba romînă. [...] Atunci arena politică era închisă luptătorilor, și spiritele ce visau la mîntuirea națiunei căutau să se mărginească a lupta pe tărîmul filologiii.[...]

Acest om extraordinar, neînțeles poate de contimporanii săi, de sine însuși, avu o ursită teribilă. Ar fi zis cineva că două geniuri posedau viața sa. Îngerul și Demonul. Ceea ce făcea unul stărîma celalt. El era o excepțiune; omul este o cugetare, zic învățații. Edem dezmînți această maximă. El era două cugetări, era îndoit. Era binele și răul, virtutea și slăbiciunea. Vai! cel de al doilea geniu trebuia să facă mai tîrziu să se uite cel dîntîi. Demonul învinse. Era ursita sa, era ceva mai putinte decît voința sa. Era speculul lumei aruncat între oameni de o putere necunoscută ca să vază într-însul și să se înspăimînte. El nu-și ascundea sub vorbe cugetările; o repet, era doi într-unul, numai cînd unul tăcea, celalt vorbea. Nimeni încă nu făcu să fie adorat ca dînsul în această țară, nimeni nu făcu să fie mai detestat decît dînsul.

— Pe cine o să ne prezinte? întrebă el pe Cheren.

— Nu știu încă, răspunse Cheren. Dar Vel este o garanție de mai nainte pentru cel ce o să fie prezintat; astfel sînt liniștit despre el.

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Cartea a II-a

BIMBAŞA SAVA

Era 17 august, anul 1821.

O zi frumoasă; poporul Bucureştiului, totdauna curios ca o femeie să vază, să audă, să ştie, să cunoască tot ce se face în capitală, să aduna către strada ce se chema atunci Furtună şi unde astăzi este capătul Podului Mogoşoaei ce dă în strada Franceză; acolo era altădată un han mare cît un palat, pe partea despre nord-vest; să numea Hanul lui Constandin-vodă; în faţă cu această lungă zidire, astăzi dărîmată şi înlocuită cu o piaţă, era casa Belu, locaş încîntător, pe malul Dîmboviţei; între Dîmboviţă şi curtea caselor era o grădină minunată; între curte şi stradă era aşezată casa, adică la pod, cum să zicea pe atunci; numirea de pod ce să dase stradei venea de la construcţiunea pavagelor după stradă ce erau făcute de podini de stejar, una lîngă alta în curmeziş, aşezate pe nişte stinghii, şi bătute cu cuie de lemn. Cea mai nepractică povară. Apele de ploaie se scurgeau pe dedesubt, umflau podinele şi, de cîte ori ploua, aceste podini se rădicau, dezlipite, şi înotau pe dasupra. Caii îşi rupeau piçioarele, trăsurele roatele, nimeni nu cuteza să umble pe strade.

Casa Belu era un locaş plăcut, o poartă frumoasă de piatră cu mai multe statue de granit, între cari o zeiţă de marmură cu un vas în braţe: din acest vas cura apa unei fontîni. Această fontînă era aproape de poartă; bătrînii noştri aveau mai mult decît noi gustul artelor frumoase; îndată ce intrai sub această poartă, în forma unui arc de triumf, la stînga, era poarta de intrare a scărei casei. Casa avea forma multor case din Orient, cu două caturi, adică un cat şi beciuri. Despre pod avea o formă pîntecoasă. Spoită cu var. O scară largă, o sală al cărei fund da pe stradă, de amîndouă părţile sălei, camere. Astăzi nu mai este nimic din această casă istorică; aici au jurat toţi mavroforii şi romînii ură şi război turcilor, aici a şezut chehaia-bei, aici s-a făcut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

acea scenă sîngeroasă despre care avem a vorbi. Pe locul acestei case s-a ridicat un palat încîntător. Dar casa ce aduce aminte atîtea fapte istorice nu mai este. Vechitura istorică era mai prețioasă în ochii oamenilor inteligenți decît această nouă adunătură de material întocmit cu artă. Proprietarul a făcut rău de nu a păstrat acest monument. Fapte de această natură sînt o dovadă de puținul interes ce unele familii pun la cele mai prețioase lucruri ce le privesc.

Am zis că era o zi frumoasă, ziua de 17 august a anului 1821. Și mulțime de oameni se grămădeau către acest loc. Toți acești oameni aveau ei o presimțire de scenele sîngeroase ce era să se întîmple în acea casă? Poate! Ei știau că chehaia-bei, orînduitul Porței în Valahia, cu trebile insurecțiunei, aștepta în acea zi pe bimbașa Sava, să vie să i se închine. Sava, inamic al lui Tudor Vladimirescu, capul corpului romîn, contribuise mult pe lîngă căpitan Iordache ca să se ucigă Tudor. De la un timp el se lenevea, să răcea, să înlăture de ceialți capi ai insurecțiunei. Devenise, după oarecare înțelegeri secrete cu chehaia-bei, unealta sa, în contra creștinilor. Acum voia să facă pace formală cu chehaia-bei. Se aștepta dar să vie cu toți arnăuții săi să se închine la acest conac. Chehaia-bei dete cuvîntul său, nu numai a-l respecta, ba încă a se servi cu dînsul. Poporul vedea o trădare, un trădător, cunoștea pe turci; avea dar dreptul să aștepte, în ziua aceea, să vază lucruri însemnate.

Chehaia-bei ședea pe un divan, purta un turban alb cu un surgiuci de diamant spre frunte, dasupra căruia se înălța o pană de struț. Purta un caftan verde de velură, cusut cu aur și îmblănit pe margini, pe din afară, cu ceapraze de blană de cacum alb cu codițe negri. Pe dedesubt un ilec de samalagea înfirat și cu bumbi mici cu mărgăritare. Șalvari de atlaz roșii, cusuți pe la margini în pietre mici de mărgăritar. Meși și papuci galbeni; în mînă ținea marcuciul unei nerghelele de cristal aurit, cu piedestalul și luleaua de argint poleită cu aur, ce i se dase dar de cîțiva boieri romîni,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

îndată după bătălia de la Drăgășani. În degetul al doilea al mînei care ținea marcuciul, strălucea un inel de briliant de o mărime fabuloasă. Alături purta alte două inele, unul de smarand și altul de rubin, ce niște turci furaseră de curînd de la o biserică.

El dase o hotărîre turcească, într-o pricină de omor. O oră mai nainte de a duce pe cititori în sala unde era chehaia-bei, se înfățișase un negustător, acuzînd pe un bimbașa turc de un act de omor asupra verii sale. Această nefericită își luase trista meserie de femeie galantă. Într-o seară fusese condusă de acel bimbașa la dînsul acasă. Ea se duse cu încredere. Trei zile trecură, această femeie nu se mai înturnă acasă, serva ei dăte de știre vărului acelei femei. Acesta cercetă și află că nefericita mesalină, după ce servise brutalei sale plăceri, fuse dată marșilor bimbașii, și că murise înainte de a ajunge în brațele celui din urmă. Bimbașa nu tăgăduia. Chehaia-bei, voind să dea romînilor o idee bună de dreptatea sultanului, chemase în acea zi pe pîrîșul negustător și pe pîrîtul bimbașă la judecată.

Pîrîșul spuse ce știu, bimbașa nu tăgădui.

Chehaia-bei zise pîrîșului: „Nu ai dreptate, această femeie a murit în îndatoririle meseriei sale. Dacă nu era destul de harnică întru aceasta, de ce nu lua altă meserie?“ Pîrîșul ieși, și chehaia-bei se puse să rîză cu hohot de naivitatea negustorului, apoi se supără pe bimbașa înaintea celoralți mari ofițeri de cele întîmplate.

Iată fapte la cari omul trebuia să se înfioare și să despere de dreptatea cerească! către acestea cine știe? cine știe daca ceea ce se înfățișează ca o crimă nu este răzbunarea unei crime de mai nainte săvîrșită! acea femeie ucisese pe maică-sa, și maică-sa nu era răzbunată de dreptate. Acest fapt să povestea astfel în urmă. Aceasta însă nu scuză pe chehaia-bei. Ei erau încă a rîde, cînd deodată chipul lui chehaia-bei se posomorî. El auzi o mare larmă în curte. Oamenii săi spuseră că a sosit Sava cu o ceată de arnăuți.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

— Să vie aici, el și cu unii din capii oștirei sale, zise el. Apoi, îndreptîndu-se către tefterdarul său, îi șopti la ureche și păru că repetă niște ordine date de mai nainte.

Peste cîteva minute Sava descălică și urcă scara, urmat de capii arnăuților. Toți erau îmbrăcați în vesminte argintate și aurite.

Unul din capi cu cari intră rămase la ușă. Acesta era Preda Protopopescu. El privea cu dispreț această închinare. Ce voia acest om? El ura pe Sava, disprețuia alăturarea sa cu turcii. Către acestea nu îl părăsea încă: o spusese el însuși femeiei sale. El nu credea că această împăciuire era sinceră; între arnăuți avea cîțiva capi amici. Spera că acest corp o să fie tolerat de chehaia-bei, avea timpul să se desfacă de Sava și de cîțiva d-ai săi ce nu erau cu dînșii, apoi să ia comanda; comanda acestor oameni îi aducea pe toți pandurii romîni; răzbuna pe Tudor, și lua tronul țărei, apoi gonea pe turci ca Mihai. Preda se înșelase asupra mijloacelor sale.

Preda dispăruse de la ușă.

În acel moment se auziră dodată afară bubuitul carabinelor. Un fum mare și gros coperi soarele.

Ochiul nu mai putu să pătrunză în acest întunerec; o strigare spăimîntătoare se auzi în garda arnăutească unită cu gemetele murinzilor, cu săltăturile cailor speriați. Gloanțele deliilor celor trei sute ce erau în curte căzură ca o ploaie pe arnăuți.

Acești din urmă, surprinși, nu mai să gîndiră a se apăra. Turcii erau mulți; caii răniți trînteau cavaleri cari, dacă scăpau de gloanțe, nu scăpau de a-și fărîma capul de pietre; cei mai mulți alergară la poartă. Aici aflară porțile închise: trebuia să le spargă. Porțile, grilele de fier ce formau zidul acestei curți rezistară. Cei mai mulți, în fuga, în îndesimea ce se făcu voind să iasă la poartă, la grile, fură uciși de soții lor, călcați de caii lor; cînd ei se grămădiră la porți și formară un zid gros ca de cetate cu caii lor, cu trupurile lor, cîteva ploi de gloanțe bătu acest zid de carne, carnea se găuri, sîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

gele curse șiroaie largi. Spectacul înfiorător! măcel neauzit! neiertat! Acești oameni erau închinați, acești oameni erau învinși, acești oameni nu puteau să se apere, nu mai erau decît niște cărnuri fără voință, fără putere... dar omul avea sete de sînge de om. Sîngele trebuia să cure. Omul dispăruse, numai vita rămăsese, și vita era turbată, înverșunată, neapropiată. Ea ar fi fărîmat atunci pămîntul, ar fi spart toată carnea omenească, ar fi băut tot sîngele viețuitor, ar fi spart însuși carnea sa, ar fi băut însuși sîngele său.

Cînd această mică escortă de viteji tineri, aleși, încercați, nu mai fuse decît o grămadă de carne amorțită, amestecată cu a cailor lor, gloanțele încetară; dar turcii se aruncară pe aceste cadavere, le insultară, le loviră, ridicară cea din urmă viață ce mai găsiră într-însele, și le despoiară.

Atunci fumul se rădică în aer, se restrînse, se îndesă, se înălță și necontenit se înălță. Ar fi zis cineva că este sufletul celor ce au murit și ia zborul către ceruri.

Dar Sava ce se făcuse oare?

Pe cînd îl ducea spre camera pașei, pe el, pe delibașa Mihalcea, pe başbuluchașa Ghencea, șaizeci de delii armați, ce erau în sala de intrare, puseră pistoalele în acești trei capi. Cel dintîi ce căzu fuse Sava, al doilea delibașa Mihalcea, al treilea Ghencea. O dată uciși, delii le luară armele, îi dezbrăcară de bogatele lor vestminte.

Se zice însă că ei muriră fără bărbăție. Aceasta este cu putință: se luptară rău, căci nu se luptară pentru un principiu; muriră rău, căci nu muriră pentru un principiu.

Toate aceste cadavere se transportară în ziua aceea la cîmp, ca să se îngroape. Poporul ce ședea la poartă privea în față toate cadaverile ce nu se desfiguraseră. O femeie tînără, frumoasă, învelită cu un tistimel alb la cap, stătu și privi toate cadaverele pînă la cel din urmă, apoi plecă spre seară, șoptind cu mulțumire:

— Bărbatul meu nu a fost aici.

Această femeie era Dulina.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Ce se făcuse Preda Protopopescu, dupe ce ieşise răpede de la chehaia-bei? Presimţise el ceva?

Astfel se crede. El coborî, chemă cîţiva amici capi de arnăuţi, le spuse presimţirile sale, le zise sau să plece, sau să alerge sus în case să scape pe Sava; această din urmă hotărîre se adoptase de dînşii cînd puştile se auziră.

— Nu este locul bun de aparare aici, zise Preda. Veniţi după mine, vom afla o monăstire de unde ne vom putea bate cu oarecare folos pînă vor veni pandurii.

Preda se aruncă spre poartă urmat de cîţiva arnăuţi, poarta se închidea atunci. Traseră iataganele, tăiară mînile turcilor ce se încercau să închiză porţile, uciseră cîţiva, dar nu putură să iasă, căzură sub numărul turcilor. Un singur om ieşi pe aici. Acest om era Preda. Doi alţi arnăuţi scăpară, prin Dîmboviţa înot, şi merseră să dea de ştire pe la conace celoralţi arnăuţi despre această întîmplare.

Capetele celor trei mari se tăiară în această sală unde căzură cadaverele lor; trupurile lor, dupe ce se despoiară, fură aruncate, prin fereste, afară în curte. Scările, sala de intrare de jos, curtea, partea despre poarta curţei, mai ales, erau acoperite cu cadavere şi de lacuri de sînge; acest sînge dupe ce cură în toate părţile, ca scurgere de ploaie, se închegase. Cadaverele erau despoiate cu desăvîrşire. Turcii îşi făceau o plăcere crudă făcînd din aceste corpuri omeneşti, fără viaţă, felurite poziţiuni, faptă demnă de imaginarea unor barbari corupţi. Trupurile căminarului Sava, Mihalcea şi Ghencea se transportară de acolo, în căruţa de nisipari, pe cîmpul de la Tîrgul d-afară, locul cel vechi de execuţiune al omorîtorilor. Nimeni nu era iertat să le îngroape, cînii singuri avură voie să le rupă.

Îndată după această ucidere, chehaia-bei dete ordin a se ucide toţi arnăuţii ce se aflau în Bucureşti şi a li se aduce capetele în curtea caselor Belu; acest ordin se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

execută cu repeziciune; ucidere barbară! spectacol înspăimîntător! în acea zi Bucureștii, locașul bucuriei, fuse un mormînt... o mahmudea de aur se da pentru fiece cap de arnăut ce se aducea. Cete de turci lacomi de bani, sterpi de generozitate, intrară în locașele unde erau arnăuți conăciți; unde intra o ceată ucidea arnăuții ce îi afla, dar fiindcă fiece cap de arnăut era pe preț, turcii tăiau și romîni. Dupe moarte, despoliul urma în casele locuitorilor, abia una din aceste cete părăsea o casă ce o prefăcea în mormînt, și altă ceată venea ca să întregească nenorocirea. Pe strade, prin biserici, ori pe unde îi găseau, îi tăiau; pe stradele mahalalelor, haite de turci, beți de sînge omenesc, se preumblau, cu mînicile cămășilor sumese, cu iataganele în gură, cu brațele, cu vestmintele pline de sînge și cu mai multe capete de oameni ținute într-o mînă, de păr. Toate aceste capete le duceau la chehaia-bei. Toate se așezau în curte, în mai multe grămezi în formă de piramide; acolo fiece aducător de capete își primea răsplătirea.

Chehaia-bei, văzînd atîta mulțime de capete, puse să le numere; numărul total se află mai mare decît acela al tutulor arnăuților lui Sava; de unde era acest prisos? Turcii tăiaseră și romîni, și capete se aduceau necontenit.

Un negustător, Ianache Bălțărețul, ce era amic al lui chehaia-bei, îi făcu această observare: „Turcii, pentru bani, taie și romîni, zise acesta, pentru accea m[ăria]-t[a] ai face bine, ca să se curme această nenorocire, a da poruncă să înceteze tăierea".

Chehaia-bei înțelese simțul acestei înțelepte propuneri, ordinul de încetare a tăierei se dete repede. Cîțiva arnăuți fură scăpați de romîni.

Preda Protopopescu scăpase pe poartă călare; el alergă la o casă, nu departe de biserica Oltenilor, unde era locașul unui căpitan de arnăuți, amic al său, și care intrase în placul lui Preda de a surpa pe Sava și a uni pe arnăuți cu pandurii romîni, ca să urmeze planului național al lui Tudor; acest căpitan se numea Anastase Himariotul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

— Ce să facem? întrebă Anastase.

— Să strîngem arnăuții ce șed p-aici pe aproape și să ne apărăm în biserica strămoșilor mei, răspunse Preda.

Această idee surîse bătrînului arnăut.

Ei adunară în clipă douăzeci și opt de oameni și, fără a pierde timpul, alergară la biserica de la Olteni. Preotul bisericei le deschise ușa și dete cheia în mîna lui Preda, zicîndu-i:

— Strămoșul tău a făcut această biserică, adăpostește-te într-însa!

Cîțiva cavaleri turci îi goniră pînă la poarta curței bisericei; cîțiva abisinieni cutezară să treacă pragul.

Cîteva gloanțe plecate din turnul bisericei șuierară printre aceste rînduri de călări. Ei se întunară repede, văzînd că nu pot să facă nimic, lăsînd în curtea bisericei un arap ucis; calul său, fără cavaler, urmase celorlalți cai.

Era patru ore dupe-ameazi.

Mărirea pericolului dase acestor oameni bărbăția eroismului.

Preda îi comanda; în această calitate, îi chemă pe toți în altarul bisericei, și acolo le ținu acest cuvînt:

— Nu mă îndoiesc că toți sînteți viteji, am avut prilejul să vă cunosc pe toți. Sînt sigur că vă veți apăra pînă la cea din urmă picătură de sînge. Cu toate acestea, să nu ne amăgim de nădejdi nesigure, este încă timp: biserica nu este încă încunjurată; cine din voi dorește să iasă de aici poate încă să o facă! cîți vor rămînea, însă, să fie încredințați că au să piară. Cine dar voiește poate să iasă!

— Nimeni! răspunseră ei dodată.

Himariotul adăogă:

— Voim să murim ca vitejii! voim cu sîngele nostru să spălăm rușinea lui Sava, acest cap trădător și fricos; voim să răzbunăm pe arnăuții uciși prin trădare; să strălucim numele neamului nostru în această țară.

— Așadar — zise Preda — să jurăm pe acest altar, pe această cruce, pe această evanghelie a nu ne da vii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

— Jurăm! strigară ei.

— Şi acum în turla clopotelor! zise Preda.

Ei se urcară în clopotniţă.

O scară de lemn în spirală ducea aici. Înîntru turnului era un spaţiu deşert cu patru unghiuri. Cei patru pereţi erau de scînduri de brad, neatinse nici de rîndea, nici de teslă, nici de bardă, astfel cum ies din herestraiele munţilor. Plafondul era format de dosul învelitoarei, adică de căpriori, grinzi, scînduri. De două groase grinde, la o înălţime oarecare, prin mijlocirea a două cuie groase ce ieşau din gîtul clopotului, şi sprijinit pe cele două grinzi, pe două crestături unse cu păcură, se află clopotul. O funie ce atîrna pînă jos lega prin celalt căpătîi un lemn lung de două palme, încleştat de tînjeul clopotului. Un copil, trăgînd de acea funie, punea clopotul în legănare. Aici să vedea şi o toacă de fier, agăţată prin mijlocirea a două frînghii, a două găuri, de o grindă, aşezată mai jos.

Această toacă împiedica pe arnăuţi. Preda o doborî cu o lovitură de iatagan.

El întrebă daca au toţi iarbă de puşcă şi gloanţe şi răspunsul fuse îndestulător. Fiecare din ei îşi cercetă puştile, aveau şişanele ghintuite, patru carabine cu gura largă şi în care intra un pumn de cartice, doi alţi cu puşti simple. Carabinerii îşi făcură o mare proviziune de zburături din plumbul după biserică.

Cîţiva copii ce se jucau obicinuit în curtea bisericei, atraşi de venirea acestor oameni, a călărilor turci ce veniră şi se înturnară, a bubuirilor de puşti ce se auziră, alergaseră în curtea bisericei. Ei întîlniră, căzut la pămînt aproape de poartă, pe arapul cel ucis, avură frică, se înturnară şi dară de ştire vecinilor. Mai mulţi oameni şi femei se adunară la poarta bisericei, nimeni nu cuteza să intre. Arnăuţii erau tot atît de spăimîntători pentru orăşani ca şi turcii, căci purtarea lor cu locuitorii nu era bună. Cu toate acestea, ori simpatii pentru cauza neatîrnărei ce apărau, ori simpatii de conformitate în religiune, între turci şi arnăuţi, cei din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

urmă erau mai puțin urîți de popor. Un cîntec poporan era făcut cu prilejul uciderei arnăuților și care se cîntă mult timp în urmă, începea astfel:

Vai! sărmanii arnăuții,
Cum îi chesăgește turcii etc.

Cine erau acești oameni cari se sacrificau cu atîta bunăvoință? Nu era eroismul ostașului. Era un sinucid, dar un sinucid mare, generos, înfricoșător, un sacrificiu de bunăvoie făcut patriei lor; doi erau romîni, douăzeci și opt arnăuți; unii și alții aveau să spele, prin moartea lor, greșalele consîngenilor lor, egoismul, gelozia capilor armați ce îi făcuseră mișei la Drăgășani.

Drăgășani, luptă mare, luptă uriașă, luptă neauzită, în care cîteva sute de viteji dară piept cu treizeci de mii de turci. [...]

Acești voinici aveau conștiința lucrului ce voiau să facă. Îi auzirăm însuși pe dînșii declarînd că vor, cel puțin, să lase, murind, un bun nume neamului lor.

A muri astfel, și a avea o idee generoasă pentru a muri, a avea un principiu sînt, aceasta este mare. Pe de o parte vitejia, pe de alta abnegarea, aceasta este demn de albani și de romîni. Aceste popoare au încă inimile pentru cugetări eroice. Preda putea să scape, putea să se înturne acasă, acolo îl aștepta o soție iubită, tînără, frumoasă, un copil mic pentru care el era providența în lume; el voi însă să piară ca martir. Credea el că va reuși a se ține în această biserică două sau trei zile? credea că, ținîndu-se aici aceste zile, va chema pandurii în ajutor? Va chema orașul în ajutor? Sau simțea el o plăcere particulară, vie, neînțeleasă, nobilă, ca să piară ca martir? Iată ce nu s-a putut ști niciodată. Acești oameni mici ce fac lucruri mari sînt egoiști și mîndri. Ei nu dau socoteală de mărirea faptelor lor decît lui Dumnezeu.

Au gîndit ei oare la proviziuni de gură?

Aceasta fuse gîndirea comandantului lor. Din înălțimea turnului aruncă două mahmudele către niște femei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

ce se arătară la poarta curței și le zise să le cumpere pîini și urcioare cu apă. Aceasta se făcu: cîțiva băieți aduseră zece pîini, patru urcioare cu apă la ușa bisericii, ușa se deschise, un arnăut le priimi, apoi închise din nou ușa.

— Avem atîtea provizii de gură cît avem iarbă de pușcă — zise Preda — e tot ce trebuie.

Deodată se auzi o larmă; bărbații, femeile, copiii ce dădeau ocol pe la poarta curței acestei biserici se mișcară, apoi se risipiră. Zgomot de pasuri de oameni mulți la un loc, venind repede, grei, se auzi îndată pe strada ce vine pe la poarta curței bisericei despre sud; să rădică un nor de pulbere, și în această pulbere se văzură strălucind țevile puștilor, iatagane. Turbanele vestiră o ceată de turci. O avangardă de zece turci mergea înainte. Această avangardă, ajunsă la poarta curței bisericei, aici se opri.

Arnăuții îi văzură din turn.

Un fior repede, ciudat, neobicinuit, fiorul mormîntului, trecu peste dînșii. Aerul exală un miros de cadaver. Era moartea ce venea să se așeze în această curte.

A muri în aprinderea bătăliei este lesnicios, omul aprins de mînie sau uimit de entuziasm nu se gîndește la viață. A muri cu sînge rece, văzînd apropiindu-se moartea, numărînd minutele, pasurile ei, aceasta este aspru. Lucru ciudat! și aceasta este o binefacere dumnezeiască: moartea vine, lovește, și prada sa, omul, crede încă să scape, încă să fie cruțat; a fi un doritor nebun este voința lui Dumnezeu. Acești treizeci de oameni văzură pe turci. Ce se trecea în inima lor? La întîia vedere chipurile lor păliră, un minut încă și surîsul era pe buzele lor. Acest surîs era suflarea lui Dumnezeu: speranța doritorilor nebuni. De mai multe ori cugetarea lui Preda alergă la soția și fiul său, fără voia lui. Ce făcu el ca să-și întoarcă această cugetare? Împunse brațul stîng cu vîrful unui cuțit. Nu brațul, ci inima ta trebuia să pătrunzi, o, nefericite, acolo era răul!

Avangarda intră în curte. Încă de la poartă, oamenii ce o formau se rărira, se împărțiră în două șire, pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

dreapta și pe stînga, pe lîngă cele două rînduri; ei mergeau plecați puțin, cu puștile la ochi, gata să tragă, și în starea acelora ce aștept din minut în minut să le cază o piatră în cap, fără să știe bine din ce loc.

— Încărcați puștile! zise Preda. Himariotul să coboare în biserică cu zece oameni, să păzească poarta și ferestele; aici voi rămînea eu cu ceilalți.

Această comandă se execută. Preda zise încă la cei ce erau cu el:

— Îndată ce se vor îndrepta spre biserică, trageți, cîte patru; dar să nu pierdeți umpluturile, luați bine la cătare!

Turcii să îndreptară spre biserică. Deodată detunară patru puști, doi turci căzură pe iarbă.

— Bravo — strigă Preda — foc alți patru!

Încă patru detunări, un singur turc căzu.

— Cinci umpluturi pierdute este mult — zise Preda — ochiți mai bine.

Cei ce descărcaseră întîi avură timp să încarce din nou; cu acest chip, împușcăturile nu încetau.

Încă doi turci căzură. Era destul ca să facă această avangardă să se retragă. Ea făcu mai mult, fugi repede.

— Nu mai trageți! zise Preda. Iarba ne trebuie pentru trupul cel mare.

Avangarda se răsfrînse asupra coloanei ce înainta cu pași repezi și se amestecă. Erau patru sute de oameni. Această coloană intră în curtea bisericei, se apropie de biserică; voiau poate să spargă poarta bisericei.

Cînd turcii se apropiară în neregulă și grămadă de coasta stîngă a bisericei ca să ajungă la poarta bisericei fără a fi loviți din turn, cele două fereste ale bisericei vărsară deodată focuri; două carabine lungi și opt puști găuriră această grămadă. Douăzeci de puști răspunseră din turn și dară timp celor de la fereste să reîncarce; o a doua descărcătură de la fereste încă nu descuragie pe turci, sfioși, spăimîntați, dar înaintau mereu.

— Ei se apropiu — strigă Preda — luați seama, trag!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Aceste vorbe fură urmate de o descărcătură generală de puști asupra celor două fereste și asupra turnului; cei de la fereste și cei din turn avuseră timpul să se ferească, o parte de gloanțe se turtiră în ziduri, altele pătrunseră prin fereste și loviră zidul bisericei cel dinîntru. Două sute de gloanțe ciuruiră turnul, însă nimini nu căzu încă, numai doi arnăuți fură răniți.

Preda observă un bimbașa turc ce lovea cu latul iataganului pe turci pe la spate ca să înainteze, îl ia la cătare, glonțul pleacă și pătrunde fruntea colonelului turc; o nouă descărcare a arnăuților urmă acestei morți.

Încă douăzeci de turci se tăvăleau pe iarbă.

Preda le striga neîncetat:

— Să nu pierdem umpluturile!

Un fum des plutea pe biserică și pe curte, și se înălța cu încetul, risipindu-se; bubuiturile puștilor aruncaseră spaimă în mahalalele vecine. Arnăuții erau partida nefericită, prin aceasta chiar bucureștenii începură a simpatiza cu dînșii. Uciderile prin case, prin curți, pe strade, umplute de sînge de oameni; acele bande de turci ce treceau plini de sînge, cu căpățîni de arnăuți în mîini ținute de păr, întărîtase pe plăpînzii locuitori ai capitalei. Cei mai mulți turbau de mînie, fuse un minut cînd jumătate capitala se armase. Un cap, un plan, o disciplină, și aceste mii de turci ce erau în București ar fi pierit ca pulberea. „Biserica Oltenilor", răsuna în toate gurile. Lupta de acolo îmbărbătă pe toți, un moment locuitorii strigară: „La arme!" clopotele sunară în tot orașul. Iată negreșit pe ce se întemeia Preda cînd avu ideea să meargă la biserica Oltenilor. Lucrurile ar fi mers departe, daca chehaia-bei nu ar fi dat contraordin ca să se curme măcelul; acest ordin liniști spiritele. A le liniști nu era anevoie; o sută de ani de servie și de corumpere sub grecii din Fanar moleșise datinele romînilor din capitală; furia lor se stinse ca un foc de paie. Locuitorii roșiră și tremurară că au avut un moment ideea să ia armele în mînă. [...]

Locuitorii lăsară armele jos.

La Olteni însă lucrul mergea altfel.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Două sute de turci zăceau pe iarba curței bisericei. Morți și răniți, ceialți, pierzînd mai toți ofițerii lor, se retraseră cu răniți, cu morți. Știrea despre izbînda arnăuților în biserica de la Olteni ajunse la chehaia-bei, care juca șah cu un ebreu al său, partidă ciudată prin prețul ce era pus jos! preț degrădător! Daca ebreul cîștiga, trebuia să ia patruzeci de mahmudele; dacă dimpotrivă pierdea, trebuia să primească pe ceafă o palmă cu mîna turcului. Chehaia-bei, la această știre, să înfurie, aruncă șahul și se sculă.

— Să trimiță două tunuri! Să dea foc bisericei să arză! astfel fuse ordinul pașei.

Arnăuții din biserică aveau trei morți și încă alți răniți. După retragerea turcilor, ei tîrîră pe morți în altar, răniții fură așezați pe papuri la un colț adăpostit, unul din arnăuți ce era gearaf le cercetă ranele, le legă cu petice din cămășile morților.

Nu trecuse o oră și se auzi de departe uruirea grea a roatelor a două tunuri și două casoane cu amuniție; arnăuții se urcară la locurile lor. Deodată o ceată de cavalerie păru în poartă, tunurile îi urmară cu repeziciune, tunarii le înturnară, le puseră în stare să atace poarta bisericei. Arnăuții păliră, cîteva ghiulele putea să fărîme poarta și totul se sfîrșea acolo. Ei trebuia dar să grăbească a ucide pe tunari. Tunul se așeză, fitilul aprins se alătură de tun, o secundă și poarta era fărîmată... un trăsnet de pușcă, omul cu fitilul aprins se rostogolea pe pămînt, un glonț îi pătrunsese pieptul. Acest glonț era trimis de Preda. Un alt soldat luă locul celui căzut, și dupe două minute și acesta era mort. O descărcătură de carabine plecă de la călări și găuri turnul în cincizeci de locuri; doi arnăuți fură abătuți.

O veste tristă se răspîndi printre dînșii: ei sfîrșise gloanțele și iarba se împuținase; seara era încă departe; umplură puștile cu plumbul învelitorei ce putură să smulgă, prin ferestre; un arnăut se însărcină să cheme pe cei de jos în turn; aceștia sosiră, ei încă nu erau mai bine căpuiți de iarbă.

Anastase Himariotul, clătinînd din cap, zise:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

— Plumb găsim, iarbă de unde vom găsi?

— Ne rămîne iataganele, zise Preda.

— Uită-te — strigă Himariotul — tunurile amîndouă se îndreptez către acest turn!

— Atunci încă o descărcătură — zise Preda — pe tunari, dar nu toți dodată.

El singur ochi un tunar.

Un trăsnet se auzi, fumul se întinse între turn și tunarii de jos, după un minut fumul se risipi puțin și lăsă să se vază șase tunari căzuți, patru cai se băteau, răsturnați.

Cîteva lovituri încă. Turcii călări, temîndu-se să nu iasă înconjurați și să apuce tunurile, veniră în ajutorul lor. O nouă ploaie pe călări, zece inși căzură, caii alergară prin curte, unii tîrînd cavaleri, răniți sau morți, alții liberi, doi cai căzură morți sub cavalerii lor.

— Încă o descărcare — zise Preda — bine cătată și toți acești turci se retrag, atunci să ieșim, să luăm tunurile!

— Încă o descărcare! zise Himariotul.

Dar vai! Iarba de pușcă se sfîrșise! nici o speranță încă. Doritori nebuni! nebuni! ați crezut voi să fărîmați armata pașei, treizeci de oameni, fără mijloace? Iarba s-a sfîrșit; această iarbă era viața voastră; sperați voi a trăi încă?

— Morții noștri pot să aibă iarbă! zise un arnăut.

— Să se caute! răspunse Himariotul.

Morții se căutară, se găsi iarbă încă pentru o umplutură.

Această umplutură era cea din urmă, o umplutură era douăzeci și două, împărțită; dar o dată întrebuințată, nu le mai rămîne decît să se predea sau să moară bătîndu-se.

— Iată mahmudele de aur, zise Himariotul, vărsîndu-și buzunarele pline. Nu mai am nevoie de ele. Voi să le arunc pe bătătură. Daca turcii vor alerga să le culeagă mai aproape, trageți bine!

Zise și aruncă mai mulți pumni de aur înaintea bisericei. La această vedere, tunarii las tunurile, cavalerii descalec. Se îndesesc, se îmbrîncesc asupra aurului cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

toții. Patru gloanțe abat patru soldați, pătrunzîndu-le spinările. Încă un pumn, încă doi pumni de aur. Încă cîteva gloanțe trimise, încă cîțiva morți. Dacă gloanțele arnăuților nu putură să oprească pe aschieri a culege aurul, ofițerii desigur că nu mai erau ascultați; în deșert îi cheamă la datoria lor. Soldații nu-i ascult. Aurul plouă din turn. Ofițerii, ei înșuși, se pun să adune aurul aruncat. Astă dată toți arnăuții își deșertau buzunarele. Acest aur costă pe turci încă douăzeci de morți.

Dacă arnăuții ar fi avut mai multă iarbă, ar fi ucis toată armata otomană.

Cele din urmă descărcături mai uciseră patru.

Turcii le strigă să se predea, că li se va păstra viața.

Această propunere răsună dulce în urechile înconjuraților. Ei nu mai aveau cu ce să se bată. Preda se gîndi la Dulina, la Dem. Viața îi păru dulce. Cîțiva arnăuți ziseră să se predea cu condițiile propuse. Himariotul plecă capul. Se consultară toți. Nici unul nu zise să nu se predea. Dar Preda și Himariotul trebuia să hotărască. Lucrul era grabnic. Cine ar crede? Amorul vieței învinse aceste suflete de piatră. Preda se coborî să deschiză poarta bisericei.

Ajungînd la ușă, ochii săi se aruncă asupra portretului moșului său. Soarele era aproape de apus. Umbrele serei se jucau cu razele zilei în această intrare posomorîtă pe pereții vechi ai bisericei. Portretul protopopului, sub umbră și lumină, părea că face o mișcare, că se posomorește. Acest efect lovi imaginațiunea lui Preda. „Ce văz? zice el, moșu-meu se mișcă! se posomorește! pare că va să vorbească! este el oare împotriva acestei fapte?“ Ochii săi se lăsară pe mormîntul protopopului, mormîntul îi păru că saltă, că se deschide; de aci întoarce privirea către portret: portretul îi păru că înaintează, că amenință. El căzu în genuchi, imaginațiunea sa era aprinsă, urechile imitară ochii. El crezu că protopopul îi zice aceste vorbe:

„Tu fugi dar înaintea morței, fugi pe lîngă mine, sub ochii mei, și nu te rușinezi, nu roșești să pătezi numele părintelui tău, numele copilului tău? Ce vei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

lăsa moștenire acelui copil? femeii tale? Hula oamenilor. Cînd această femeie va apărea în lume, oamenii, întorcînd ochii de la dînsa, vor zice: «*Aceasta este femeia unui om ce a tremurat înaintea morței!*» Cînd fiul tău va ieși între semenii vîrstei lui, părinții copiilor vor zice lor, arătînd pe fiul tău: «*Nu umblați cu acel copil, tată-său era un om mișel, s-a închinat păgînilor și nu a avut bărbăția să moară; voi nu aveți ce învăța de la fiul unui mișel.*» În toate luptele tele, în toate suferințele tele, jertfele tele, lăudate de oameni cu inimă, tu n-ai avut decît o idee: *înălțarea ta!* Dumnezeu, legea, patria n-au avut loc în inima ta? Tu le-ai zis, ca să amăgești lumea? nu ai avut nici o credință mare, nici o iubire sîntă? tu ai iubit pe tine! numai cel ce se iubește pe sine tremură înaintea jertfelor. Cine iubește pe Dumnezeul său, patria sa, moare cu bucurie pentru izbînda numelui lor. Tu te-ai iubit pe tine: tu vei să trăiești, și cu ce preț? cu prețul hulei și umilinței!

Și ce îți mai rămîne ție de făcut în viață? și ce bine poate face țărei sale un om care nu are bărbăția de a muri? un astfel de om va fi totdauna netrebuitor. Cel ce ți-a dat viața nu-ți era dator nimic, tu nu ai nici un drept asupra ei; ea nu este a ta; cine ți-a dat-o, ți-a dat-o ca să o jertfești pentru un bine; pentru ce dar, ființă egoistă și temătoare, răpești ce nu este al tău?...

Prisosul rămurilor, frunzilor unui pom se taie și se doboară, ca să poată da mai multă viață pomului; aceasta este icoana lumei, astfel cată să fie și oamenii. Viața purcede din moarte și lumina din întunerec; trebuie moartea ca să vie viața, trebuie întunerecul ca să vie lumina. Ploaia este sudoarea pămîntului, această sudoare trebuie să curgă ca pămîntul să poată rodi. Sîngele este sudoarea sufletelor; trebuie să se reverse, ca să se întărească sufletele. Mergi, tu nu ești demn de a te jertfi. Omul este mai nobil decît celealte vite numai prin mărinimie. Tu nu meriți numele de om!

Dar nu! sîngele meu nu se va schimba, nu se va înjosi, nu! tu nu vei fugi dinaintea morței, sau atunci voi crede că tu ești faptul unei trădări în familia mea!"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

Iată ce păru lui Preda că aude.

— Niciodată — strigă el — nu mă voi da viu!

Palid, tremurînd de mînie[1] se întoarnă către arnăuți.

— Nu poci să mă predau viu. Să murim cu armele în mînă, dacă sînteți viteji.

La vederea acestui om inspirat, arnăuții crezură că zăresc un zeu.

— Să murim cu arma în mînă — strigă Anastase Himariotul — aceasta este voința lui Dumnezeu!

În acest timp turcii puseseră foc în strașina bisericei, pe la altar. Flacăra încinse repede învelitoarea. O sută de delii înecară poarta bisericei, topoarele o tăiau cu repeziciune.

Ei traseră iataganele. Fumul umpluse biserica, ușa căzu în bucăți. Preda, în capul arnăuților, se aruncă cel dintîi afară; își deschiseră cale. O strigare turbată se auzi. Șaisprezece arnăuți intrară într-o sută de turci, alți atîția îi așteptau, din iataganele lor sîngele pica neîncetat. Pe unde treceau, mulțimea turcilor se deschidea, o brazdă de cadavere zăceau pe pămînt.

Mîni, picioare, capete tăiate, grămădite, rămîneau pe urma lor. Doborau acea grămadă de turci în calea lor ca secerătorii maldărul. Către acestea, pe cît înaintau arnăuții, pe atît se împuțina numărul lor; o oră de luptă, seara venea; dar biserica ardea cu flacări, lumina focului le arăta să se taie; cînd această ceată de viteji ajunse la poarta curței bisericei, erau numai trei la număr. Doi căzură încă, unul singur scăpă, și acest unul cine era? nu era Preda, era un tîlhar. Dumnezeu cruță adesea aceste ființe, ca să nu poată zice lumea că un suflet căzut s-a jertfit pentru ceilalți.

. . . . . .

INCERCARILE MISTERIOASE

...Să introducem pe cititori în sala cea mare a acestor case posomorîte. Tot era tăcut și întunecat în tot co-

[1] In textul de bază : mărire.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

prinsul casei; în fundul unei săli de intrare, se vedea o ușă la slaba lumină a unei lampe. Pe această ușă intrară cei trei oameni ce îi văzurăm la poarta curței, Vel, Luț și Radoți.

Sala era lungă, o singură lampă ardea pe o masă la un căpătîi al sălei, astfel încît această slabă lumină nu putea să se reverse pînă în celalt căpătîi al sălei, în toată a ei putere, și forma un fel de murgire ce nu era nici lumină, nici întunerec, și prin aceasta chiar da aspectului sălei un aer lugubru și misterios. În această jumătate zi, jumătate noapte, să zăreau, ca într-un abur, mai multe capete de bărbați, ale căror figuri nu se puteau recunoaște.

Vel prezintă către una din aceste siluete, ce ședeau la masă în nemișcare, pe Radoți; această siluetă era a lui Cheren.

— Iată un discipol, zise Vel. Are toată stima și amicia noastră.

Cheren, fără să miște din cap, fără să vorbească, fără să se scoale, făcu semn cu mîna noului prezintat ca să șează.

Toți șezură.

Cheren, dupe o lungă tăcere, duă cuvîntul.

— Fraților! zise el. Un suflet pierdut vine între noi. Știți prea bine că statutul nostru are, între altele, două maxime: *Crede și nu cerceta, și oricine va veni la noi cată să fie primit.* Să nu cercetăm dar cine este și, din momentul ce a venit la noi, să fie cu noi!

— Așa să fie, răspunseră mai multe voci deodată.

— Rău! rău! rău! zise între dinți unul din cei nemișcați ce ședeau pe scaune la masă.

— Și acum — urmă Cheren — să deschidem ședința. Iată ce aveam a vă spune: cînd Crist știu că inamicii săi îl caut să-l prinză, chemă pe discipoli și le-a dat povețele sale. Aceasta este astăzi și soarta noastră: inamicii Romînici ne priveghez în tăcere. Dacă nu ne-a lovit încă, este că nu cred timpul priincios. Ei fac cu noi ca mîța cu șoarecele prins, cu care se joacă și îl lasă liber un minut înainte de a-l sfîșia. Vom ști noi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

însă a profita de acest minut ca să ne facem datoria către patrie prin propagarea amorului de dreptate și de naționalitate? Crist nu a avut mulți ani de propagandă, propagandele trebuie să se facă repede; cînd se prelungesc, rareori triumf, căci lumei se urăște totdauna cu acei oameni și cu aceleași idei, și amar acelor întîrzietori cari nu vor cunoaște acest mare adevăr! Vor sfîrși prin a nu mai fi ascultați!

Fraților!

Cînd doisprezece inși vor fi decișî să fie uniți întru toate ca un singur suflet în douăsprezece corpuri, cînd acești doisprezece inși vor fi hotărîți a suferi tot și a muri pentru ideea lor, acești doisprezece inși fiți încredințați că pot să schimbe fața lumei. Noi lucrăm de mai mulți ani și nu ajungem la nimic. Aceasta dovedește că nu este între noi nici unirea, nici hotărîrea întreagă de a suferi și a muri pentru credințele noastre! [...]

Să vedem ce izbîndă am făcut de cînd am început a zidi! Un teatru romîn, este ceva, dar nu este destul. Acest teatru el însuși se cleatină, într-o zi se va dărîma la suflarea politicei ca o casă de cărți la suflarea unui copil. Propaganda ce el poate face nu este îndestulătoare. El seamănă în spirite, nu în inimi. Tărîmul în care noi sîntem chemați a arunca semînța este inima, tărîmul dar rămîne nesemănat, și timpul muncei se apropie. Numai cel ce seamănă va culege. Eu mă întorc tot la ideea mea și zic, dacă nu am semănat încă, cauza este că nu sîntem destul de uniți, nici hotărîți a suferi și a muri.

Aici Vel ceru cuvîntul.

— Nu sîntem destul de uniți, nici hotărîți a suferi și a muri — zise el — sprijin această opiniune; timpul a sosit ca să dovedim printr-un act de curagiu și devotament că sîntem uniți, că sîntem hotărîți a suferi și a muri. Trebuie ca unii din noi să se sacrifice! trebuie un sacrificiu mare! faptele mari rodesc cînd tărîmul pe care se seamăn este stropit chiar de sîngele semănă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

torului. Fără un act de sacrificiu, societatea noastră lîncezește și rămîne necunoscută.

— Să ni se spuie ziua cînd onoraţii membri au să se sacrifice — zice Luț — este necesar să o știm toți, astfel ca în acea zi solemnelă să putem scăpa cu fuga, fără a ne împiedica unii de alții.

Cheren surîse și zise lui Luț să nu facă glume în momente atît de serioase.

— Ceea ce zic eu este foarte serios, urmă Luț.

— Luț, dă-ne pace! zise Cheren cu un aer de blîndă mustrare.

Oaspeții, pentru respectul ce aveau către Cheren, se mulțumiră să cletine din cap.

Vel urmă:

— Strămoșii noștri au fost neatîrnați, această neatîrnare ei au ținut-o cu pieptul, au sprijinit-o cu sîngele lor vărsat în bătălii, averile lor au fost puse pe altarul patriei, viața lor, sîngele lor au fost puse pe altarul patriei; în ziua cînd au încetat a face asemenea sacrificii au pierdut neatîrnarea țărei. Domnii ce veniră în urmă pentru un tron umilit vîndură drepturile naționale. Corupțiunea luă locul virtuților. Sacrificiile nu se mai văzură. Fiecare romîn, pentru modesta lui parte ce smulgea din puterea țărei, era fericit să nu mai gîndească la neatîrnare. Timpul adăogă corupțiunea de atunci și astăzi țara, îngenucheată înaintea inamicilor săi, a uitat și suvenirea mărirei sale, puterei sale, neatîrnărei sale. Sufletele s-au micșorat, inimele au înghețat, sacrificiul înspăimîntă, și robia a intrat în locașul vitejilor. Romînii nu mai roșesc să fie robi, și cu toate acestea Romînia poate încă să fie liberă. Dar pentru aceasta trebuie a învăța poporul să facă sacrificii; trebuie a-l învăța să moară pentru drepturile naționale. Cei care sînt datori a da exemplul sîntem noi, timpul cînd trebuie să arătăm aceasta nu este departe, cată să ne preparăm! Dar sînteți oare preparați pentru toate sacrificele?

— Sîntem! răspunseră mai multe voci.

— Eu voi să fac o băgare de seamă, zise Edem. Preparați pentru ce? spre a muri? aceasta poate să facă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

oricine are să dea o viață; dar trebuie să știm cum să dăm viața? pentru ce? pe cine trebuie să lovim? cum? cînd? și cu ce armă vom face o revoluțiune? în care scop? pe ce baze și contra cui? trebuie o programă și o lungă propagandă, înainte de a o face.

— O revoluțiune! zise Vel, cu scopul de a da țărei drepturile sale naționale, în afară; libertatea, egalitatea și dreptatea înîntru; contra cui? mă întrebați; contra legilor ce ne apăs.

— Rezbelul civil, adăogă Edem; urăsc tirania, dar mi-e frică de anarhie. Rezbelul între frați este aspru!

— Aspru, dară — zise Vel — este aspru, este crud romînii a lovi în romîni! dar ascultați, soarta romînilor afară din țară este și mai aspră, și mai crudă; înîntru țărei este și mai aspră, este și mai crudă; în afară umilința, robia; înîntru, tirania și corupțiunea! Afară, Romînia este ștearsă din rîndul națiunelor. Numele ei se pronunță cu dispreț. Acest nume nu se mai vede pe tractate. Alții fac tractate pentru dînsa; nimeni nu o întreabă care sînt dorințele sale. Nici o faptă mare nu mai duce numele său în Europa. Autonomia ei a rămas numai un hrisov în biblioteci; legile Romîniei le fac streinii. Romînii tîrăsc după ei printre celealte națiuni disprețul popoarelor sclave. Înîntru, un sistem de corupțiune ce pleacă de la guvern, se întinde în rămuri, pînă în colibele păstorilor. Acest sistem are un scop, a domni; are un mijloc, corupțiunea. Domnii nu vor să-și întărească tronul lor pe virtuți. Ei se sprijin pe oameni vestejiți de viciuri; ca să-i cîștige cauzei lor, cată să-i cumpere; prețul cu care îi cumpără este a-i lăsa să prade țara; pentru acești oameni nu sînt legi, nu sînt judecători. Un om degradat este sigur să fie îmbrățișat. Credința lor este că oamenii de principii nu pot să serve.

Întru aceasta ei au cuvînt; oamenii onești nu pot să se împace cu corupțiunea; oamenii drepți nu pot să se împace cu nedreptatea. Acest sistem nu izbutește însă. Domnii sînt totdauna trădați de aceia cărora le fac atîtea nebune concesiuni. Nu poate fi altfel: prada tutulor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

este munca țăranilor. Oamenii guvernului îi prădez, proprietarii de moșii îi prădez, devor tot ce mai rămîne de la secete, de la înecăciuni, de la locuste. Familia este degradată. Muma mustră pe fiul său cînd este integru, femeia pe bărbatul său. Patul familiei se violează, fără pedepsire. Omul onest întinde mîna tîlharului fără să roșească; femeia virtoasă întinde mîna celei ce se degradă fără să roșească. Proprietatea este violată. Cei ce calc dreptul celorlalți văd drepturile lor călcate de alții. Cel puternic are totdauna dreptatea. Toate aceste rele sînt urmările naturale ale unui sistem de corupțiune. Acest sistem trebuie lovit. Omul este o ființă morală. Acest sistem îl face imoral; națiunea este menită a fi puterică și este slabă, liberă și este sclavă, onorată și este disprețuită, grație acestui sistem! De mulți ani, suferințele, părăsind națiunele Europei, seamănă să se fi retras în sînul acestui popor romîn. Aici nici o zi de bucurie, de speranță; toate sînt pline de dureri, de abateri; sufletele nu au maturitate, inimile nu au tinerețe; bătrînețea urmează cu repejune copilăriei. Tot ce naște, ce simte, trebuie să sufere, trebuie să se vestejască înainte de a trăi. Această stare de lucruri nu mai poate întîrzia. Inamicii nu sînt la porțile cetății, ei sînt în locașul cetățenilor, sîntem noi înșine. Nici o voce nu se rădică la nefericirile țărei, nici o inimă tînără și înflăcărată nu bate pentru patrie. Și cată a ne convinge de adevăr, niciodată această țară nu va scăpa fără a face sacrifice. Trebuie dar, cît mai curînd, a forma programul unei revoluțiuni, a începe această revoluțiune, și ori că țara va fi mare și liberă, ori ne vom înveli cu dînsa în mormîntul ei.

— Cer cuvîntul, zise Edem.

Cuvîntul i se dete. Edem vorbi astfel:

— Permiteți unui om mai bătrîn, și prin urmare unui om al cărui sînge este mai rece, atît prin vîrstă cît și prin experiență, a face observările sale la caldele vorbe ale oratorului. Zici să formăm programul unei revoluțiuni? Aceasta este lesne de făcut; dar este vorba dè o revoluțiune. Aici vine întrebarea, să poate face sau nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

să poate face o revoluțiune? Să presupunem că nu se poate face o revoluțiune! Ucidem atunci atît oamenii, cît și ideile revoluționare, și prin aceasta chiar dăm mai multă tărie acestui sistem răufăcător. A întreprinde și a nu reuși este mai rău decît a nu face nimic. Acum să presupunem că revoluțiunea să poate face! Sîntem noi siguri că turcii și austriacii nu vor intra în țară? Nu, negreșit. Să presupunem că au intrat! Atunci închisoarea, exilul vor sfărîma toată această junime generoasă ce ridică capul la soarele vieței. Țara se va găsi înapoi cu o sută de ani. Nu voi să vorbesc de pierderile ei materiale. Dupe toate acestea vine o întrebare nu mai puțin serioasă. Noua stare de libertate, în mînile acestei societăți nemature pentru libertate, nu se va găsi oare ca un cristal în mîna unui copil? schimbînd ideile, poți să schimbi și oamenii? Ai zis că oamenii sînt hrăpitori; credeți oare că o revoluțiune poate schimba într-o zi, fără tranziție, morala publică? Cei chemați a pune în practică ideile revoluțiunei, credeți oare că nu vor deveni ei însuși, fără voia lor, contra acțiunei lor sau nu-și vor zdrobi sufletele împotriva descurajerei? Cu cît rana este mai adîncă, cu atît vindecarea ei este mai anevoioasă. Cîte inimi aprinse de flacăra generozității, venind la guvern, nu au fost nevoite a capitula cu principii contrare? Iată ce zicea un domn, într-un moment de recunoaștere și reflecțiune. Nu mă întrebați de numele său. „După ce toată viața mea m-am hrănit cu ideile de neatîrnare națională și de moralitate, venind la putere, m-am schimbat ca cap al acțiunei, am devenit cap al reacțiunei; în puținii ani de domnie am căutat să desfac tot ce am făcut în patruzeci de ani de opoziție. Conștiința se revolta și rezonul de stat mă împingea înainte. Și ce puteam face cînd evenimentele și oamenii să aliaseră împreună contra principiilor mele? Țara era atît de rătăcită, încît rătăcirea mea, oricît ar fi fost, era mai puțin gravă. Am început prin a pune în practică un sistem de guvernămînt plin de dreptate și moralitate. Am aplicat legile pentru toți deopotrivă, pe cel hrăpitor l-am lovit, pe cel bun l-am răsplătit. Ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

s-a întîmplat? toți hrăpitorii s-au întărîtat asupra mea și ei m-au acuzat pe mine, și hrăpitori erau toți! Iată-mă dar în poziție de a nu mai fi sprijinit." Ceea ce zicea acest domn este adevărat, și iată ce mă tem: orice guvern va veni va fi nevoit a sprijini nedreptățile și hrăpirile, sau a-și strînge bagagele. Cînd majoritatea este rea, domnii cei buni nu mai au drept a fi, la un asemenea popor acuzații se fac acuzatori, cei ce calc legile aceia strig în numele legei, cei ce prad aceia strigă contra prăzilor. De aici calomniile, hrăpitorii sînt totdodată calomniatori; într-o țară ca a noastră, unde oamenii simt mult și cuvîntez puțin, unde cei mulți primesc zgomotele totdauna cum se aflu, fără să le cerceteze, calomnia în mîna celor răi este o armă periculoasă, de loviturile căria nu scapă nici un suflet drept. A sacrifica dar junimea ce se înalță, inteligența ce înflorește, printr-o revoluțiune, este, după mine, a pierde acești oameni și a rămînea cu putrejunea, cu acea stare de lucruri și de oameni de care vorbirăm.

Este a ne întoarce cu zece ani înapoi.

Sînt dar convins că lucrul cel mai bun este a amîna revoluțiunea politică și armată și a face revoluțiunea în datinele locuitorilor; a ne sili prin toate mijloacele a-i lumina, a-i moraliza.

Vel nu lăsă să termine bine discursul și zice:

— Boala este grea și bolnavul merge repede către moarte. O vindecare lină îl ucide, o vindecare repede poate încă să-l scape. Această vindecare repede este revoluțiunea politică și socială. O revoluțiune poate atrage asupra țărei armate streine; dar sînteți oare siguri că acele armate nu vor veni și fără revoluțiuni? O revoluțiune ne va face cunoscuți în Europa, va face să nască simpatii pentru romîni. [...]

Nu tremurați înaintea ideilor de sacrificii! vă aduceți aminte care este religiunea societăței noastre! Și ce nenorociri ar fi pentru această țară rezbelul și ocupațiunele streine? este ea astăzi mai fericită? Credeți oare că Romînia va fi vreodată liberă, fără să facă sacrificii? Care este națiunea ce s-a mărit, ce s-a liberat și care nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr

a suferit, nu a făcut sacrificii? Nici un bine nu se dobîndește fără sacrificii și cine nu știe să le facă, fie individ, fie o națiune, nu merită o soartă mai bună. Picioarele cailor streinului frămînte tărîmul de la un capăt al țărei la celalt, sabia streină înfigă-se în pieptul romînilor, țara ca însăși schimbe-se în morminte. Dar cel puțin să afle că pe acest pămînt nu locuiesc turme de sclavi! Viața mea este a țărei mele. Sînt gata în tot minutul a-i da ceea ce este al ei; astfel trebuia să simță toți membrii acestei societăți, sau daca nu, trebuie să o spuie...

Dimbovița, nr. 11, 18, 19, 20, 21, 22 din iunie și nr. 24 și 25 din iulie 1864

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr